

BĒRNI UN JAUNIEŠI AR KAITĒJOŠU SEKSUĀLO UZVEDĪBU – STRAUJI PIEAUGOŠS IZAICINĀJUMS MŪSDIENU REALITĀTĒ

PREZENTĀCIJAS AUTORI: MARINA SOKOLA-NAZARENKO,
LAILA BALODE, "CENTRS DARDEDZE", 28.08.2019.

1. KAITĒJOŠAS SEKSUĀLĀS UZVEDĪBAS PROBLĒMAS AKTUALITĀTE (1)

- Pētījumi veikti kopš 1980.g. norāda uz to, ka 19% meiteņu un 8% zēnu ir bijuši seksuālas v/d upuri līdz 18 g.v. (Stolthenborhg et al., 2011)
- Sekas ir katram bērnam individuālas, taču tie negatīvi ietekmē fizisku un garīgu veselību, un tā ietekme ir paliekoša arī pieaugušo vecumā (Sawyerr & Bagley, 2017)
- Pēdējo 30 gadu laikā ir strauji pieaudzis atklāto seksuālās v/d gadījumu skaits, kuros bērni bija v/d pret citiem bērniem
- **Problēma:** joprojām daudzi seksuālas v/d gadījumi paliek neatklāti

2. KAITĒJOŠAS SEKSUĀLĀS UZVEDĪBAS PROBLĒMAS AKTUALITĀTE (2)

- Izaicinājums sociālas sfēras profesionāļiem un arī sabiedrībai:
bērni var būt ne tikai upuri, bet arī vardarbības veicēji
- Lielbritānijas populācija petījumos tika atklāts, ka 16,5% jauniešu vecumā no 11 līdz 17 gadiem ir pieredzējuši seksuālo v/d (Radford et al., 2011);
- 1/3 no seksuālo v/d gadījumu ir veikuši bērni pret citiem bērniem (Hatckett et al., 2016) – visbiežāk vecumā jaunākiem
- Dānijas pieredze rāda, ka no 500 seksuālās v/d veicējiem, kuri saņēma rehabilitāciju 90% bija zēni, vid. vecumā 12 g., bet upura vid. vecums bija 8-9 gadi (Strange, 2016)

3. KAITĒJOŠAS SEKSUĀLAS UZVEDĪBAS DEFINĪCIJA

- Kaitējošā seksuālā uzvedība ir seksuālizētā uzvedība, ko pauž bērni vai jaunieši, kuri nav sasnieguši 18 gadu vecumu un kuru uzvedība nav atbilstoša vecumposmam; tā ir kaitējošā pašam bērnam vai citiem, vai ir vardarbīga pret citiem bērniem, jauniešiem vai pieaugušajiem (Hackett, 2014; 2016).
- Jauni cilvēki, kuriem ir jebkāda vara par otru (vecums, emocionālais briedums, dzimums, fiziskais spēks, intelekts) ar kuriem viņi iesaistās jebkādā seksuālajā aktivitātē izmantojot savu varu, padara otru par seksuālas ekspluatācijas upuri (Calder, 1999).

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Normālā

Nepiemērota/
satraucoša

Problemātis
ka

Ļaunprātīga
izmantošana

Vardarbīga

(Allardyce & Yates, 2018)

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Normāla

- Atbilstoša vecumposmam
- Sociāli pieņemama
- Labprātīga, abpusēja, savstarpēja
- Kopīgā lēmuma pieņemšana

4. VESELĪGA UN DABISKA SEKSUĀLĀ UZVEDĪBA

- notiek brīvprātīgi – nekāda spēka vai viltīgu triku
- *nenotiek pārāk bieži (ir svarīgs konteksts)*
- notiek, kad bērns ir viens pats vai kopā ar līdzīga vecuma bērniem
- mazinās vai tiek izbeigtas, ja pieaugušais bērnam skaidri pasaka, ka šāda uzvedība nav pieņemama (Ceļmale un Redliha, 2019)

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Nepiemērota/ satraucoša

- Viens nepiemērotas seksuālas uzvedības gadījums
- Sociāli pieņemama uzvedība vienaudžu starpā
- Uzvedības **konteksts** var būt nepiemērots
- Parasti vienprātīga/labprātīga un abpusēja

5. SATRAUCOŠA UZVEDĪBA

- Dažkārt uzvedību nevar skaidri novērtēt kā dabisku un veselīgu vai problemātisku.
- Šādos gadījumos ieteicams atzīt, ka bērna uzvedība ir satraucoša, un būs nepieciešama tālāka izpēte, kas palīdzēs jums vai skolai/institūcijai/ģimenei izstādāt piemērotu **rīcības plānu**, lai garantētu šī bērna un citu bērnu drošību.
- Dažkārt tas nozīmē uzdot vairāk jautājumu, citreiz jāsazinās ar policiju vai dienestiem, kas nodarbojas ar bērnu drošības, veselības un labklājības jautājumiem (Ceļmale un Redliha, 2019)

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Problemātiska

- Problemātiska un bažas raisoša uzvedība
- Attīstības līmenim neatbilstoša un sociāli negaidīta
- Nav atklātu viktimizācijas elementu (upura)
- Piekrišanas apstākļi var būt neskaidri
- **Var trūkt abpusējas vēlmes vai nav vienādas spēka pozīcijas** (attīstības līmenis)
- Var iekļaut kompulsivitāti

6. PROBLEMĀTISKA UZVEDĪBA

- Dažas raksturīgās iezīmes:
- Seksuāla uzvedība, kas ir piespiesta, sāpina bērnu pašu vai citus, vai arī ar viltu iesaista tajā piedalīties citus bērnus
- Seksuāla uzvedība, kas šķiet bērna vecumam pārmērīgi agra
- Seksuāla uzvedība starp ļoti dažādu vecumu bērniem, vai starp bērniem, kuri nav vienlīdzīgi (piemēram, mazāki un lielāki bērni)
- Seksuāla rakstura draudi (piemēram, es tevi izvarošu)
- Seksuāla uzvedība, kas liedz bērnam darīt ierastās ikdienas lietas (piemēram, attur no iešanas uz skolu, sadraudzēšanās vai laika pavadīšanas ar draugiem)
- Seksuāla uzvedība, par kuru ir satraukti bērna ģimenes locekļi, skolotāji vai apkārtējie cilvēki (Ceļmale un Redliha, 2019)

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Ļaunprātīga izmantošana

- Viktimizējošs saturs vai iznākums (kāds kļūst par upuri)
- Iekļauj ļaunprātīgu spēka izmantošanu
- Piespiešana un spēka izmantošana, lai nodrošinātu upura iesaistīšanos (atbilstību)
- **Uzbrūkoša**
- **Nav informētas piekrišanas vai upuris nav spējīgs to dot**
- Var būt izteiktas vardarbības elementi

SEKSUĀLA UZVEDĪBA (HACKETT, 2010)

Vardarbīga

- Fiziski vardarbīga seksuāla izmantošana
- **Izteikti uzbrūkoša**
- Instrumentāla vardarbība, kas ir fizioloģiski un/vai seksuāli uzbudinoša varmākam
- **Sadisms**

7. KAITĒJOŠA SEKSUĀLA UZVEDĪBA

- Piespiež citus bērnus aiztikt intīmās vietās
- Masturbē **publiskās vietās** (piemēram, klasē)
- Rīvējas gar citiem bērniem
- **Bāž pirkstus, zīmuļus vai pulķus sev vai citiem** pēcpusē
- **Skatās un rāda** citiem seksuālus attēlus un filmas
- Kaitina citus bērnus, lietojot seksuāli atklātu valodu
- Izsaka seksuālus draudus pieaugušajiem
- Nodarbojas ar seksu (Ceļmale un Redliha, 2019)

8. RISKĀ FAKTORI UN PALAIDĒJMEHĀNISMI (1)

- Mēs gribētu zināt kaut ko vairāk par šī bērna vēsturi un uzvedību, un to, kas parasti raksturo “šādus bērnus”.
- Pagaidām netika atklātas līdzīgas pieredzes, vai kādi citi faktori, kuri viennozīmīgi vestu pie konkrētām sekām;
- **Neviens nav spējīgs izskaidrot kaitējošas seksuālas uzvedības etioloģiju, taču ir zināmi vairāki riska faktori, kuri spēlē lomu seksuāli kaitējošas uzvedības izpausmē;**
- Neatkarīgi no tā, ka lielākai “grūto” bērnu daļai ir līdzīgas problēmas, tomēr nav izskaidrojuma tam, kurā brīdī vienai bērnu daļai tas sekas izpaužas kā ne-seksuāla uzvedība, bet citai, ka seksuāli kaitējoša.

9. RISKĀ FAKTORI UN PALAIDĒJMEHĀNISMI (2)

Palaidēj- mehānismi	Pornogrāfijas pieejamība	Zaudējums	Attīstības posma krīze		
	Stresains notikums dzīvē	Noraidījums	On-line iebiedēšana, bulings		
Ģimene s vides faktori	Ģimenes izglītības līmenis	Robežu trūkums	Vecāks ir upuris	Jebkāda v/d ģimenē	
	Neadekvātas lomas	Greizsirdība (b->v; v->b; b->b)	Stabilitātes trūkums	Attiecību vēsums	
Bērna attīstība	Empātijas trūkums	Traumatiska pieredze	Sociālais spiediens	Piesaistes traucējumi	Fizioloģiskās vajadzības
Sociālā mācīšanās	Kognitīvi-biheviatorālās problēmas	Uzvedības problēmas	Agrīnā pieredze	Socializācijas grūtības	

10. RISKA FAKTORI UN PALAIDĒJMEHĀNISMI (3): AIZSARGĀJOŠIE FAKTORI

Ģimenes vides faktori	Atbalstoša vide	Nākotnes mērķi	Iespēja runāt	Motivācija risināt	
	Pozitīva mijiedarbība	Aizsargājoša attieksme	Piemērota seksuāla izglītšana		
Izglītšana	Empātijas veicināšana	Aizsardzība	Brīva laika aktivitātes	Kontakts ar ģimeni	Fiziska veselība
Sociālo prasmju treniņš	Pozitīvas domāšanas patēriņi	Pozitīvas un plašas attiecības ar vienaudžiem	Pašvērtējuma paaugstināšana		

11. SEKSUĀLĀS UZVEDĪBAS MODEĻU LUKSOFORS

- Katram vecumposmam ir raksturīgas savas nianšes kā bērni mēdz uzvesties;
- Lai apturētu nevēlāmo uzvedību ir jāsniedz atbilstošā reakcija – izpratne par pašreizējo bērna stāvokli un uzvedību, tas ļauj plānot turpmāko rīcības plānu;
- Palīdz izprast, kāda atbilstošā, satraucoša un bīstama seksuāla uzvedība bērnos dažādos vecumposmos:
 - 0 līdz 5 gadiem;
 - 6 līdz 10 gadiem;
 - 11 līdz 14 gadiem;
 - 15 līdz 17 gadiem.

12. IZAICINĀJUMI DARBĀ AR ŠO BĒRNU GRUPU

- Sprieduma kļūdas (mīti un fakti!);
- Pieredzes un zināšanu trūkums, lai atpazītu šos gadījumus un rīkotos – un ļaut šai domai attīstīties;
- Grūtas emocijas: trauksmes, bezpalīdzība, nožēla, dusmas, riebums, ar kurām ir jātiek galā;
- Rīcības plāna neesamība

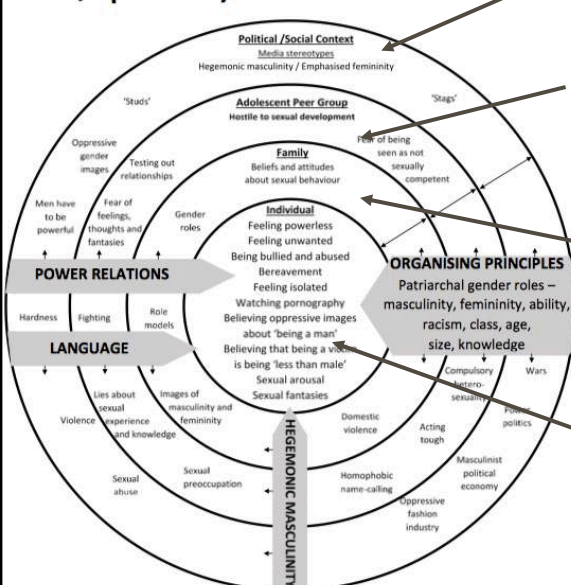
MĪTS VAI FAKTS?

- **Lielāko daļa seksuālo noziegumu veic puikas?**
 - **Jā, 93% (Finkelhor et al., 2009), vid. vecumā 14 g. (Hackett et al., 2013)**
- **Bērni ar mācīšanas traucējumiem un autisko spektru biežāk kļūst par upuriem nekā par varmākām?**
 - **Bērni ar traucējumiem ir vieglāk pakļaujami un biežāk kļūst par upuriem, taču 1/3 no bērniem ar KSU veicējiem ir ar traucējumiem (Hackett et al., 2013)**

MĪTS VAI FAKTS?

- Ir augsts recidīva līmenis?
 - Atkārtotības risks ir zems – tikai 19%, ja bērni nesaņēma palīdzību un tikai 7%, ja ir saņēmuši (Reitel & Carbonell, 2006)
 - Bērni un pusaudži nav “mini-seksuālās varmākas” vai “topošie pedofīli”
 - 99% gadījumos pieaugot šī uzvedība neatkārtojas (Caldwell, 2016)

13. BĒRNU UN JAUNIEŠU AR KSU SOCIĀLAIS KONTEKSTS (DURHAM, 2006)

Politiskais/sociālais konteksts: kultūra un vispārīgie pieņēmumi par dzimumlomām, Latvijā daudz mīti un neiraugam to, kas notiek

Pusaudža vecumgrupa: bailes no attiecībām/ domām/jūtām, **bailes izskatīties seksuāli nekompetentam**, attiecību veidošanas izmēģināšana

Ģimenes konteksts: lomas, ticība un attieksme pret seksuālo uzvedību; v/d ģimenē; dzimumlomās; paraugmodelis

Indivīds: jūtas bezpalīdzīgs, nevēlams, cieš no bulinga un v/d, piedzīvo zaudējumu, ir izolēts, skatās pornogrāfiju, ir nomākts, jo nepiepilda gaidas, būšana upurim mazina vīrišķību, seksuāli uzbudināts, fantazē par seksu

14. KO VAR DARĪT? (1)

- **1. Kompetences audzēšana**
- Mācīties novērtēt riskus - kritiski izvērtēt gan sociālo kontekstu, gan arī indivīda psiholoģisko pusi
- **2. Ticība, ka šo uzvedību var mainīt!**
- Bērniem un pusaudžiem ir nepieciešama palīdzība; jāizprot, ka turpinot šo uzvedību tas var radīt nevajadzīgus riskus;
- Jāatzīst, ka mēs nevaram zināt visu un visu pamanīt;
- **Jāsaprot, ka ir jāstrādā ar visu sistēmu – ģimeni un bērnu!**
- **Dardedze strādā pie palīdzības programmas bērniem ar KSU**
- Katrs gadījums ir unikāls – tāpēc jābūt gatavam, ka jābūt arī unikālai pieejai

15. KO VAR DARĪT? (2)

- **3. KSU nav tikai fizisks kontakts – tas var notikt arī tiešsaistē**
- **4. Var arī preventīvi rīkoties attiecībā uz KSU**
- Pamanot riska pazīmes var savlaicīgi izglītēt bērnus un jauniešus, kas ir veselīgas seksuālas izpausmes un kuras ir kaitējošas;
- Sagatavot ģimeni bērna vai jaunieša attīstības posma krīzei un palīdzēt izglītēt;
- Sekmēt izmaiņas vidē, kurā aug bērns un laicīgi novērst riskus
- **5. Atcerēties, ka parasti bērns ar KSU ir pats bijis upuris**
- Bērns jāaizsargā no v/d – mājās un skolā;
- Palīdzēt socializēties un darīt pareizas veselīgas izvēles;
- Palīdzēt iemācīties būt daļai no sabiedrības
- **...un pats svarīgākais..**

12. KO VAR DARĪT? (2)

- **6. Būvēt un uzturēt arī savu atbalsta sistēmu**
- Darbs ar šādiem gadījumiem prasa daudz spēka un resursu
- Ir svarīgi rūpēties ne tikai par savu kompetenci, bet arī par psihisku un fizisku veselību
- Meklēt atbalstu un nepalikt vienam ar šādu gadījumu
- Pašam apmeklēt psihologu, sadarboties ar citiem speciālistiem, piedalīties starpinstitucionālajās sēdēs, apmeklēt supervīzijas, ja ir tāda iespēja

PALDIES PAR UZMANĪBU!